

СПІВВІДНОШЕННЯ ПРОЦЕДУР ВИЗНАННЯ ІНОЗЕМНИХ ДОКУМЕНТІВ ПРО ОСВІТУ (НОСТРИФІКАЦІЯ) ТА АПОСТИЛЮВАННЯ

CORRELATION OF PROCEDURES OF RECOGNITION OF FOREIGN DOCUMENTS ON EDUCATION (NOSTRIFICATION) AND APOSTILIZATION

Чередник Р.В., керівник

Приморська окружна прокуратура міста Одеси

В даному дослідженні до розгляду представлена така форма підтвердження чинності документів як визнання іноземних документів про освіту. Аналізується нормативно-правова база, яка регулює правовідносини у цій сфері, визначено коло суб'єктів, які здійснюють визнання іноземних документів про освіту. Встановлено, що роль суб'єктів приватного права у здійсненні діяльності з визнання іноземних документів про освіту та в сфері підтвердження чинності документів в цілому стрімко зростає, що свідчить про позитивні зміни у тенденціях сучасного права.

Розглядаються складові етапи процедури визнання в Україні документів про освіту, виданих навчальними закладами інших держав. При співвідношенні таких форм підтвердження чинності документів як визнання іноземних документів про освіту та апостилювання, акцентується увага на тому, що апостилювання іноземних документів про освіту є одним із складових етапів процедури їх визнання, який допомагає здійснити перевірку автентичності поданих документів, а саме перевірку достовірності факту навчання та отримання освітнього документа.

У дослідженні виснується, що апостилювані документи про освіту потребують низки подальших маніпуляцій задля забезпечення права власника документів, виданих закладом освіти іншої держави, на продовження освіти та/або на працевлаштування за фахом.

Звертається увага на освітні документи, які не потребують процедури визнання. Встановлено, що окрім підтвердження автентичності документа, необхідним є підтвердження академічного рівня іноземної освітньої кваліфікації, періодів навчання тощо. Відповідно, лише процедури апостилювання або ж консульської легалізації для надання права претендувати на вступ до закладу вищої освіти та/або продовження навчання, можливості претендувати на працевлаштування власнику іноземних документів про освіту не достатньо.

Виявлено подібності та відмінності зазначених форм підтвердження чинності документів. Аналізуються сучасні тенденції правового розвитку у сфері визнання іноземних документів, зокрема міжнародна координація, цифровізація визнання, зростання ролі суб'єктів приватного права. Аргументується доцільність подальших досліджень із зазначеної проблематики.

Ключові слова: визнання іноземних документів про освіту, апостилювання, офіційне визнання, юридичний документ, підтвердження чинності документів, встановлення відповідності, еквівалентність кваліфікацій, верифікація документів.

In this study, this form of confirmation of the validity of documents as recognition of foreign documents on education is presented for consideration. The regulatory framework regulating legal relations in this area is analyzed, the circle of subjects that recognize foreign documents on education is determined. It has been determined that the role of private law subjects in the implementation of activities on recognition of foreign documents on education and in the field of confirmation of the validity of documents as a whole is growing rapidly, which indicates positive changes in the trends of modern law.

The constituent stages of the procedure of recognition in Ukraine of documents on education issued by educational institutions of other states are considered. With the correlation of such forms of confirmation of the validity of documents as the recognition of foreign documents on education and apostillization, attention is focused on the fact that the apostillization of foreign documents on education is one of the components of the procedure for their recognition, which helps to verify the authenticity of the submitted documents, namely checking the authenticity of the fact of training and receiving an educational document.

The study suggests that apostilled documents on education require a number of further manipulations in order to ensure the right of the owner of documents issued by an educational institution of another state to continue education and/or to employment in the specialty.

Attention is drawn to educational documents that do not require a recognition procedure. It is established that in addition to confirming the authenticity of the document, it is necessary to confirm the academic level of foreign educational qualifications, periods of study etc. Accordingly, only the procedure of apostillization or consular legalization for granting the right to apply for admission to a higher education institution and/or continued education, the opportunity to apply for employment to the owner of foreign educational documents is not enough.

Similarities and differences in these forms of confirmation of the validity of documents have been identified. Modern trends of legal development in the field of recognition of foreign documents are analyzed, in particular, international coordination, digitalization of recognition, growth of the role of private law subjects. The expediency of further research on this issue is argued.

Key words: recognition of foreign documents on education, apostillization, official recognition, legal document, confirmation of the validity of documents, establishment of conformity, equivalence of qualifications, verification of documents.

На сучасному етапі розвитку суспільних правовідносин світовий ринок праці та освітні системи зазнають значних змін. Міграція стає невід'ємною частиною життя достатньо великої кількості людей, що відкриває нові можливості та водночас створює певні виклики. Одним із таких викликів є підтвердження чинності документів, особливо, що стосується визнання документів про освіту для продовження навчання або ж працевлаштування мігрантів.

Особливо гостро це питання стоїть для українців, які у зв'язку з відкритим воєнним нападом російської федерації на Україну, змушені змінити країну проживання, відповідно актуальність визнання іноземних документів як в країні, так і по за її межами тільки набуває своїх масштабів. Окрім того, аналіз процедури визнання іноземних документів про освіту має вагомое значення для формування єдиного освітньо-наукового простору та вироблення

єдиних стандартів у сфері освіти, враховуючи приєднання України до Болонського процесу.

Дослідженню проблем підтвердження чинності документів, зокрема і визнання іноземних документів про освіту та апостилювання приділяли увагу такі вчені як: І. Артёмов, Н. Бовтрук, О. Вашук, В. Дудченко, Г. Дьомкіна, С. Коваленко, Д. Манько, Л. Хоружа та ін. Проте, достатньо стрімкий розвиток євроінтеграційних, міграційних та технологічних процесів відкриває нові питання, що потребують розгляду.

Як відомо, «підтвердження чинності документів є одним із видів легалізації, що здійснюється у публічній та приватній сфері, на внутрішньодержавному та зовнішньодержавному рівнях» [1, с. 497]. Зовнішньодержавний рівень підтвердження чинності документів представлений такими формами як: апостилювання, консульська легалізація та нострифікація.

«Процедура визнання іноземних документів про освіту (раніше – нострифікація) має на меті забезпечити права громадян, які здобули освіту в інших державах, на продовження освіти та/або професійну діяльність в Україні та здійснюється в індивідуальному порядку» [2].

Основними нормативно-правовими актами, які регулюють цю правову процедуру в Україні є Конвенція про визнання кваліфікацій з вищої освіти в європейському регіоні, яка ратифікована відповідним Законом України від 03.12.1999 р. № 1273-XIV, рекомендації до цієї Конвенції, ЗУ «Про вищу освіту» від 01.07.2014 р. № 1556-VII, Постанова КМУ «Питання національного інформаційного центру академічної мобільності» від 31 серпня 2011 р. № 924 (у редакції від 21.05.2022 р.), Постанова КМУ «Про затвердження Порядку реалізації права на академічну мобільність» від 12 серпня 2015 р. № 579 (у редакції від 21.05.2022 р.), Наказ МОН України «Про деякі питання визнання в Україні іноземних документів про освіту» від 05 травня 2015 р. № 504 (у редакції від 01.11.2022 р.) та ін.

Стосовно даної процедури раніше використовувалось поняття «нострифікація». Проте, як відмічається у науковій літературі «цей термін, наразі, не є загальноприйнятим в більшості країн Європейського Союзу. «Визнання іноземних документів про освіту» — саме цей термін стає загальноживаним для України та Зони європейського простору», — підкреслюють С. Коваленко та Н. Бовтрук [3, с. 84–85].

Згідно з Порядком визнання здобутих в іноземних закладах вищої освіти ступенів вищої освіти, затвердженого Наказом МОН України від 05 травня 2015 р. № 504 «Компетентними органами з визнання є: заклад вищої освіти — з метою зарахування Власника на навчання для здобуття освіти та/або призначення на посаду наукового або науково-педагогічного працівника до цього закладу вищої освіти», а також «МОН — з метою зарахування Власника на навчання для здобуття освіти в закладах вищої освіти України та/або здійснення професійної діяльності в Україні».

Тож, суб'єктами здійснення визнання іноземних документів про освіту виступають: державне підприємство «Інформаційно-іміджевий центр», що належить до сфери управління МОН України та заклади вищої освіти.

«Процедура визнання в Україні документів про освіту, виданих навчальними закладами інших держав, передбачає:

– Перевірку автентичності поданих для визнання іноземних документів про освіту, тобто перевірку достовірності факту навчання та отримання освітнього документа.

– Перевірку офіційного визнання закладу освіти, який видав освітній документ системою освіти країни, якій він належить. Цей етап включає перевірку наявності свідчення про державну акредитацію закладу освіти та ліцензії на момент видачі освітнього документа.

– Встановлення еквівалентності кваліфікації, зазначеної в іноземному документі про освіту, вимогам до освітнього або освітньо-кваліфікаційного рівнів системи освіти України (здійснюється із залученням експертних комісій за відповідними спеціальностями)» [4].

Процедура визнання документів про освіту, виданих навчальними закладами інших держав здійснюється в індивідуальному порядку, відповідно в деяких випадках може знадобитися додаткова інформація або ж проходження додаткового навчання, іспитів, без чого визнати іноземні документи про освіту не можливо. Відповідно така процедура характеризується тривалими строками її здійснення.

Далі, відповідно до Наказу МОН України «Про деякі питання визнання в Україні іноземних документів про освіту» від 05.05.2015 № 504: «документи (наприклад, копія та переклад українською мовою Документа про освіту), мають бути засвідчені в країні їх походження

у спосіб, який офіційно застосовується у цій країні (консульська легалізація або проставлення апостилля, – для країн – учасниць Конвенції, що скасовує вимогу легалізації іноземних офіційних документів (Гаага, 1961), ратифікованої Законом України від 10 січня 2002 року № 2933-III «Про приєднання України до Конвенції, що скасовує вимогу легалізації іноземних офіційних документів» [5].

Важливим вбачається акцентувати увагу на тому, що апостильований документ про освіту забезпечує проходження першого етапу процедури визнання іноземних документів про освіту, а саме — перевірку автентичності поданих для визнання іноземних документів про освіту, тобто перевірку достовірності факту навчання та отримання освітнього документа.

У свою чергу, апостиль Міністерства освіти і науки України проставляється на офіційних документах, що стосуються сфери освіти і науки, які були складені на території України, і мають використовуватися на території країн, що підписали Гаазьку конвенцію від 05.10.1961 року.

У попередніх наукових розробках нами акцентувалась увага на тому, що «.. важливо розуміти, що процедура апостилляції не засвідчує зміст документа, іншими словами, держава походження документа (в особі уповноважених органів) не підтримує і не спростовує інформацію, яка представлена в документі. Апостиллювання лише «надає» підтвердження того, що документ був виданий уповноваженою на те особою чи установою, а підпис, печатка, штамп, що його скріплюють є автентичними» [1, с. 497].

Стосовно апостиллювання документів про освіту, на офіційному сайті Державного підприємства МОН України «Інформаційно-іміджевий центр» відмічається, що «апостиль Міністерства освіти і науки України, окрім зразка підпису і печатки, проставлених на документі, підтверджує факт видачі документа» [6].

Проте, просто легалізований документ (апостильований або такий, що пройшов процедуру консульської легалізації) не надає власнику іноземного документа про освіту законної можливості ні на працевлаштування, ні на продовження навчання.

Відповідно до Наказу МОН України «Про деякі питання визнання в Україні іноземних документів про освіту» «визнання» представляє собою «офіційне підтвердження компетентним органом з визнання справжності та академічного рівня іноземної освітньої кваліфікації або періодів навчання з метою надання власнику кваліфікації права претендувати на вступ до закладу вищої освіти та/або продовження навчання, можливості претендувати на працевлаштування в Україні» [5].

Враховуючи визначення надане МОН України, а також весь перелік зазначених вище етапів з правової процедури визнання іноземних документів про освіту вбачається, що необхідним є не тільки підтвердження автентичності документа, в чому допомагає апостиллювання, але й здійснення перевірки офіційного визнання закладу освіти, який видав освітній документ системою освіти країни, якій він належить та встановлення еквівалентності кваліфікації, зазначеної в іноземному документі про освіту, вимогам до освітнього або освітньо-кваліфікаційного рівнів системи освіти України.

У результаті визнання власник іноземних документів про освіту отримує свідоцтво, яке підтверджує право власника документів, виданих закладом освіти іншої держави, на продовження освіти або на працевлаштування за фахом в Україні.

Свідоцтва про визнання іноземних документів про освіту видаються ЗВО або державним підприємством «Інформаційно-іміджевий центр». Відмінність полягає у тому, що свідоцтво про визнання іноземного документа про освіту діє тільки в тому ЗВО, який його видав (з метою зарахування Власника документа). Свідоцтво видане

МОН приймається в усіх закладах освіти, підприємствах, установах, організаціях будь-якої форми власності.

У разі, якщо Документ не засвідчений в установленому порядку (апостиляція або консульська легалізація) в країні його видачі можуть бути затребувані додаткові відомості (інформація та/або документи, що підтверджують факт видачі та/або автентичність Документа). Відповідно, це також впливає на час здійснення визнання іноземних документів про освіту.

Враховуючи зазначене, практикуючи фахівці у цій сфері радять здійснити апостиляцію чи консульську легалізацію у країні видачі освітніх документів, що в подальшому позитивно впливає на швидкість здійснення процедури визнання у країні призначення.

Також варто звернути увагу на те, що не потребують процедури визнання документи, які видані з метою продовження навчання в рамках програм академічної мобільності згідно з Постановою КМУ від 12 серпня 2015 року № 579 «Про затвердження Порядку реалізації права на академічну мобільність» [5].

С. Коваленко та Н. Бовтрук зазначають: «Важливим залишається питання вдосконалення надання адміністративної послуги з визнання іноземних освітніх документів в Україні із застосування міжнародного досвіду у співпраці органів надання адміністративних послуг та ЗВО, що суттєво зменшить строки її виконання відповідно до європейських стандартів» [3, с. 88].

Погоджуючись з такою позицією науковців, варто додати, що визнання іноземних документів про освіту здійснюється в індивідуальному порядку, який залежить від типу документу, спеціальності та держави, в якій він виданий. Окрім того, на цей процес також впливають політичні, соціальні та економічні фактори.

Прикладом, з 23. 03. 2023 припинила свою дію для України Угода про співробітництво в галузі освіти від 15.05.1992 р. (м. Ташкент) відповідно до Постанови КМУ № 1033 «Про вихід з Угоди про співробітництво в галузі освіти», зазначеною угодою гарантувалося безстрокове визнання документів про освіту, перепідготовку кадрів, про присудження вчених ступенів і вчених звань, виданих у державах-учасниках до 15.05.1992 р., а саме таких країн як: Азербайджан, Білорусь Вірменія, Казахстан, Киргизстан, Молдова, Таджикистан, Туркменистан, Узбекистан, російська федерація.

Відповідно, якщо до 23. 03. 2023 визнання документів про освіту, перепідготовку кадрів, про присудження вчених ступенів і вчених звань, виданих у державах-учасниках до 15.05.1992 здійснювалось автоматично, то після 23.03.2023 необхідною є процедура визнання.

До того ж в кожній країні є свої особливості щодо порядку визнання документів про освіту. Прикладом, дипломи про вищу освіту проходять процедуру визнання на рівні закладів вищої освіти (університетів) на рівні ЄС. Кожна країна встановлює власні вимоги щодо якості навчальних програм.

Артёмов І., Вашук О. слушно звертають увагу, що хоча Україна є учасницею Болонського процесу і стороною Лісабонської конвенції про визнання дипломів про вищу освіту в європейському регіоні від 1997 року, однак це не означає, що дипломи українських вищих навчальних закладів за кордоном визнають автоматично. Навчальні заклади Європейського Союзу висувають свої вимоги до закордонних дипломів, і в кожному окремому випадку відповідність цим вимогам потрібно доводити [7, с. 24].

У сучасних наукових дослідженнях акцентується увага: «Процедура визнання іноземних документів про освіту (нострифікація) в Україні та світі складається з майже ідентичних етапів. Єдиною відмінністю є вартість забезпечення такої процедури та перелік документів, необхідних для отримання підтвердження. Це пов'язано з вимогами навчального закладу або установи, де захи-

кавлена особа продовжуватиме навчання чи професійну діяльність. Україна активно реформує вищу освіту на шляху до входження в Європейський освітній простір» [8, с. 194].

Вважаємо, що вагому роль у сфері підтвердження чинності іноземних документів має відігравати постійна міжнародна координація. За В. В. Дудченко: «У сучасному глобалізованому світі актуальною є проблема співробітництва між українськими і західно-європейськими компаративними юристами» [9, с. 6]. Відповідно, ефективна правова допомога та взаємне визнання документів вимагає регулярної співпраці на міждержавному рівні як науковців, що досліджують проблеми та пропонують шляхи їх вирішення у цій сфері, так і юристів, які випробовують ці рекомендації на практиці. Правова позиція з цього питання, яка панує всередині країн, має бути відповідним чином винесена на міждержавний рівень.

Наявність державної Угоди про визнання з конкретним навчальним закладом чи країною значно спрощує визнання іноземних документів про освіту. Проте, на нашу думку, окрім загальних положень, такі Угоди мають враховувати сучасні тенденції розвитку у галузі освіти та діяти не тільки де-юре, але й де-факто, з обов'язковим дотриманням принципу взаємності.

Щодо згаданих сучасних тенденцій у сфері правового розвитку, варто відмітити використання цифровізації при визнанні іноземних документів. Так, «24 квітня 2024 р., за участі італійських університетів, відбувся семінар, присвячений дослідженню цілісного підходу використання цифровізації для підтримки процесу визнання відповідно до стратегії розвитку освіти і науки до 2030 року. У рамках семінару обговорювалися питання досягнення прозорості процедури визнання, швидкого обміну інформацією між стейкхолдерами, застосування штучного інтелекту в освітньому процесі, діджиталізація процесу визнання кваліфікацій, цифрових рішень для перевірки автентичності кваліфікацій, рівня освіти тощо» [4].

Окрім того, за словами: директора ENIC Ukraine Вікторії Сергієнко: «Кількість закладів освіти, які самостійно здійснюють процедуру визнання, поступово збільшується. Якщо в 19-му році із загальної кількості кейсів з визнанням свідоцтв, які були зареєстровані закладами освіти, було 10%, то вже у 23-му році із загального обсягу кейсів самостійно здійснюють процедуру визнання наші заклади освіти у 50% випадків». На зазначеному заході було відмічено Топ-10 ЗВО, кращих у визнанні освітніх кваліфікацій, який характеризує якість діяльності ЗВО у сфері визнання [4].

З зазначеного переліку вбачається, що переважна кількість ЗВО, які здійснюють процедури визнання мають недержавну форму власності, що в котре підтверджує вагомість суб'єктів приватного права у сфері підтвердження чинності документів.

Враховуючи вищезазначене, можна зробити наступні висновки:

1. Як апостилювання, так і визнання іноземних документів про освіту (раніше – нострифікація) є формами підтвердження чинності документів.
2. Результатом процедури апостилювання є отримання власником апостилюваного документу про освіту, в якому штамп апостилю підтверджує його чинність на території держав-учасниць Гаазької конвенції 1961 року.
3. Результатом процедури визнання є отримання свідоцтва, яке підтверджує право власника іноземних документів про освіту на продовження освіти та/або на працевлаштування за фахом.
4. Апостилювання є одним із складових етапів процедури визнання іноземних документів про освіту, який забезпечує перевірку автентичності поданих для визнання іноземних документів про освіту, тобто перевірку достовірності факту навчання та отримання освітнього доку-

мента. Таким чином, проставлення апостилю спрощує проходження процедури визнання.

5. Зростає роль суб'єктів приватного права у сфері підтвердженні чинності документів на зовнішньодержавному

рівні. Відповідно, актуальними є подальші дослідження цієї тематики, включаючи юридичні технології підтвердження чинності документів, задля сприяння створення та підтримки єдиного ринку праці та єдиних стандартів освіти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Чередник Р. В. Апостилювання як форма легалізації документів. *Право і суспільство*. 2023. № 6. С. 495–500. DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2023.6.73>
2. Визнання іноземних документів : Офіційний сайт Міністерства освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/ministerstvo-2/poslugi/viznannya-inozemnikh-dokumentiv>
3. Коваленко С., Бовтрук Н. Здійснення процедури нострифікації в країнах ЄС та Україні. *Збірник наукових праць*. 2020. № 34 (2), С. 84–90. URL: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/1374073>
4. Про процедуру визнання: Державне підприємство Міністерства освіти і науки України «Інформаційно-іміджевий центр». URL: <https://naric.in.ua/about-nostrification.html>
5. Деякі питання визнання в Україні іноземних документів про освіту: Наказ міністерства освіти і науки України від 05.05.2015. № 504. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0614-15#Text>.
6. Тренінг ENIC Ukraine для фахівців з верифікації українських документів про освіту: Національний інформаційний центр академічної мобільності ENIC UKRAINE. URL: <https://enic.in.ua/index.php/ua/novini/407-treninh-enic-ukraine-dlia-fakhivtsiv-z-verifyfikatsii-ukrainskykh-dokumentiv-pro-osvitu>
7. Артьомов І., Ващук О. Концептуальні та правові основи формування Європейського освітнього простору: навч. посіб. / за ред. Ф. Ващука, В. Лугового. Ужгород: ЗабДУ, 2011. 568 с.
8. Хоружа Л., Коваленко С., Бовтрук Н. Визнання іноземних документів про освіту (нострифікація) в Україні. *Науковий вісник ужгородського університету* 2022. № 2 (51). С. 192-196. URL: <http://visnyk-ped.uzhnu.edu.ua/issue/view/16000>
9. Дудченко В. В. Визнання і дійсність права (за вченням проф. Роберта Алексі). *Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України* 2014. № 2, С. 6-15. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vprc_2014_2_3